

בית הכנסת הישן – עדות להיסטוריה היהודית בת למעלה מ-600 שנה בהפנהיים

במרץ 1943, עם אלברט מרקס, גורש (הוגלה) היהודי האחרון שנותר בהפנהיים; קהילה יהודית כבר אינה קיימת, אך יש בית כנסת. כנראה רק בשל העובדה שבית התפילה נעשה קטן מדי עבור הקהילה היהודית, ובשנת 1900 נבנה בניין חדש, נמלט "בית הכנסת הישן" כביכול מגורל ההרס בליל הפוגרומים של הרייך. כיום מספק הבניין מידע על אופן קיום אמונתם של יהודי הפנהיים.

המילה "בית כנסת" פירושה "אספה" או "מקום התכנסות". תפילה יהודית יכול לערוך כל יהודי בוגר; לתפילה נדרשים לפחות 10 יהודים זכרים. לפי הערכה סביב שנת 1800 לכל המוקדם 1791 – התקיים תנאי זה, ובית הכנסת של הפנהיים נבנה ברחוב קליינן באך 3.

לראשונה מופיע הבניין בן שתי הקומות בשנת 1811 בספר המחסן של העיר הפנהיים כ"בית ספר יהודי". הוא מתואר כ"בית מגורים בן שתי קומות עם מרתף מקומר", אשר ככל הנראה נבנה מלכתחילה כבניין לתפילה, ללימודי דת ולדירת המורה.

שתי הדפנות הארוכות בנויות מקירות אבן גסה, ורק החזית והגב עשויות מעץ מסגרת (פאכוורק) ממשי; כאשר בחזית מדובר בפאכוורק נוי. עד 1938 ניתן היה לראות בכל אחד משני החלונות העגולים מגן דוד, המורכב מזכוכית כחולה ואדומה. בלחץ הנאצינל-סוציאליסטים הוכנסו למקומם צלבי חלון מזכוכית רגילה.

הקומה העליונה מתמלאת בכל שטחה – 70 מ"ר – באולם התפילה. יש בו קמרון חבית צבוע כחול, המתקיים ללא עמודי תמך נושאים, והוא ללא ספק יצירה אדריכלית מורכבת ומעוררת השתאות. עזרת הנשים נמצאת בחלק הדרומי של האולם, המואר באמצעות שני אשנבים. מקום קריאת התורה משתרע על שטח של 15–20 מ"ר ונמצא, מול העזרה, בצפון.

בקומת הקרקע נמצאת דירת המורה עם מטבח, חדר שינה וחדר מגורים—וחדר לימוד באחד. בתחילה הוקם המבנה רק עבור הקהילה היהודית, שהייתה אז קטנה מאוד.

לאחר שהקהילה היהודית בהפנהיים הלכה וגדלה בהתמדה, קיבולת האולם ל-50 עד 60 איש נחצתה במהרה. בעוד שבשנת 1800 חיו בהפנהיים כ-50 יהודים, מספר זה עלה עד 1890 לפי שלושה.

גם העברת דירת המורה ובית הספר למקומות אחרים אינה משנה דבר באפשרויות המקום המוגבלות לתפילות. נוסף על כך, המבנה עצמו כבר אינו תואם עוד את התקופה ואת אופיין של בתי כנסת חדשים שנבנו, ולכן בשנת 1897, בעזרת המימון של בית הבנק הירש, הוחלט על בניית בית כנסת חדש.

לאחר חנוכת בית הכנסת החדש נמכר המבנה הישן בשנת 1901 לבעליו של בית השכן הסמוך, עמנואל מאיירהוף. בשנת 1910 בוצע שיפוץ במבנה, ובמהלכו הונמכה קומת הקרקע לגובה מפלס הרחוב באמצעות הנמכת תקרת המרתף. כך עלה גובה התקרה של קומת הקרקע מכ- 2.70 מ' דאז ל-3.60 מ' כיום. בשנת 1934 רכשה קופת החיסכון המחוזית של הפנהיים את מבנה בית הכנסת לשעבר, לפני שב-1936 עבר לבעלותו של לאופולד שטורם. בנו, אלפרד שטורם, הוא ממייסדי מצפה הכוכבים שטארקנבורג, ומשתמש בבית הכנסת לשעבר כסלון מספרה. עד מותו בשנת 2016 נותר המבנה בבעלות המשפחה.

בשנת 2017 רכשה העיר הפנהיים את בית הכנסת הישן ומטילה על עמותת התמיכה "אנדרטת תרבות בית הכנסת הישן הפנהיים (e. V)." את השימור והפיתוח של המבנה. לאחר סיום השיפוץ אמור לקום שם מקום חי של מפגש ותרבות זיכרון להרצאות, תערוכות, קריאות, ימי עיון ואירועי תרבות נוספים.

(טקסט מאת ליאו פאוסט ונילס לרך, שניהם בחינות בגרות 2023.)

Übersetzung ins Hebräische von Lina Tworek, Schülerin, 17 Jahre